

ЗА ХУМОРА НА СТЕФАН МОСКОВ

АСЕН ТЕРЗИЕВ

„Пушката ще гръмне след антракта (спектакъл без антракт)“ по А. П. Чехов.
Сценична композиция и постановка – Стефан Москов. Сценография и костюми – Елена Иванова. Музика – Антони Дончев. Участват: Захари Бахаров, Мария Каварджикова, Валентин Ганев, Радена Вълканова/Ана Пападопулу, Валери Йорданов

Сезон 2005/06

НАРОДЕН ТЕАТЪР „ИВАН ВАЗОВ“

Стефан Москов е сред режисьорите с характерен собствен почерк. Името му е достатъчно, за да накара зрителите да влязат в театралния салон с конкретни очаквания какво ще гледат и разбира се, с нагласата, че много ще се смеят. Започвам от тук, тъй като последните спектакли на режисьора, чиято популярност сред масовия зрител може да се сравни само с тази на Александър Морфов, всъщност са в известен смисъл римейк на предишни негови творби. „Фантасмагории“ в Театър „Българска армия“ (сезон 2004/2005 г.) беше следваща версия на едноименната авторска адаптация на Москов върху приказката „Малкият Цахес, наречен Цинобър“ на немския романтик

Е. Т. А. Хофман¹. А най-новият: „Пушката ще гръмне след антракта“ по произведението на А. П. Чехов в Народния театър „Иван Вазов“ (сезон 2005/2006 г.) е български вариант на немския спектакъл на режисьора „Дом №13“, направен в Талия театър, Хамбург, в сезон 1996/1997 г.

Септември 1997 г. „Дом №13“ гостува на сцената на Театър „Българска армия“ и имах шанса да го видя. Впечатленията ми са още силни, защото преди това представление свързвах театъра на Стефан Москов главно с комичните скечове и неудържими актьорски импровизации на Мая Новоселска, Кръстю Лафазанов, Христо Гърбов, Вяра Коларова, Валентин Танев, Никола Додов и др., с които изобилстваха телевизионното шоу „Улицата“ и популярният (и днес) спектакъл „Мармалаг“. „Дом №13“ за мен бе първият пример, че талантите на режисьора да забърква в постмодерен колаж напълно непрегсказуеми и неочаквани нонсенси може да захрани и един по-изтънчен театрален език и да се съчетае с по-фината поетика на интимното.

Като втори вариант на вече правен спектакъл, беше неизбежно премиерата на „Пушката ще гръмне след антракта“ да не предизвика след себе си сравнения с „Дом №13“. Цялостният драматургичен принцип, на който са подчинени двете представления, е един и същ: почти едни и същи откъ-

си, фрагменти и фрази от пиесите и разказите на Чехов присъстват и на двете места; има също сцени, които са пренесени със сходен мизансцен и актьорски средства от първото представление във второто (напр. начинът, по който е сбито разиграна едноактната пиеса „Предложение“, е еднакъв: отново актьорите слизат по въображаеми стълби в парогия на техниките на пантомимата, отново рошаваите перуки на главите им се превръщат в кученцата, за които спорят двамата Чехови персонажи, и т. н.). Естествено е такава съвпадения веднага да се натрапят на очите и да се замислиш дали режисьорът не е вече поизчерпан откъм нови идеи, щом му се налага да рециклира стари теми и вече изпробвани средства. И тук ще прибегна до сравнението, до което винаги стигам, когато пиша за някой спектакъл на Стефан Москов. В България няма друг режисьор, чиито спектакли толкова силно да се доближават до специфичния и абсурден хумор на легендарните комици Монти Пайтън. Телевизионното шоу със скечове „Летящият цирк на Монти Пайтън“ се излъчва четири години по ВВС, след което следват четири пълнометражни филма. Когато изгледаш абсолютно всичко на Монти Пайтън, няма как да не забележиш колко много неща са едни и същи, как някои скечове само в леко видоизменен вид се повтарят многократно. Но колкото и да ти стават ясни техните принципи, колкото и всичко да изглежда на моменти предсказуемо, усещането, че се сблъскваш с уникален артистичен стил, който вътрешно е така богато разработен и насу-

¹ Текстът на „Фантасмагории“ е публикуван в списание „НОМО LUDENS“, бр. 1/2000 г. Спектаклите на Москов по „Фантасмагории“ излизат в Смолян през 1988 г. и в София през 1989 г.

Валентин Ганев и Захари Бахаров в
 „Пушката ще гръмне след антракта“,
 сезон 2005/06

Фотограф Иво Хаджикимшев

мен с нюанси, че започваш да гледаш на повторенията с друго око и без претенцията (често твърде безсмислена), че на всяка цена винаги трябва да се предлага нещо съвършено ново. Така е добре да се гледа и на „Пушката ще гръмне след антракта“ на Стефан Москов. Също като виртуозен джазмузикант, той има и майсторството, и таланта да импровизира нееднократно върху една и съща тема.

За пример как Стефан Москов наслагва своя монтитайтъновски хумор върху по-деликатния усет за комичното у Чехов може да послужи една запомняща се сцена от „Мармалаг“, в която находчиво са пародирани прочутите чеховски тъга и меланхолия. Мая Новоселска и Вяра Коларова са с медицински касинки и спринцовки в ръцете в абсурдна травестия на Чеховите три сестри; гупчат разголену-

те задни части на един пациент и редят с плачевни гласчета копнежни въздишки за есента и Москва. Накрая всичко кулминира в нелеп клоунаден спор за това кога точно майка им е умряла и дали въобще е умряла наистина². Мощният комедиен ефект на тази сцена се получаваше главно заради нейната скечова сбитост, която се вписваше адекватно в цялата колажна структура на „Мармалаг“, пародираща всякакви митове и стереотипи на „елитарната“ и „всекидневната“ култура. Но когато цял спектакъл (макар отново колажно и иронично) се обляга единствено на образи и теми от Чехов, подобни ходове биха били недо-

² Препратка към първата реплика от „Три сестри“, в която Олга казва, че баща им е умрял точно преди една година на същия ден.

статъчни и спектакълът би се изчерпал след първите двайсет минути.

Но не просто да пародира Чехов е целта на „Пушката ще гръмне след антракта“ – подобна амбиция би изглеждала несериозна. Спектакълът не се спира върху една-единствена пиеса, тема или образ от творчеството на руския класик, а се заиграва и импровизира свободно с неговите крилати фрази, шеги, остроумия, носталгии, любовни обяснения и въздишки. „Ако Чехов е град, ние минаваме набързо главните улици“, казва режисьорът за своята версия и превръща сценичния кръг на Народния театър в гигантска грамофонна плоча. На нея сякаш се „просвирват“ и „миксират“ парчета Чехов. В бързо и ритмично темпо петимата актьори от трупата на Народния театър влизат и излизат от различни роли на типично чеховски ек-

сцентрици, мечтатели, философи, меланхолици, отчаяно влюбени или просто луди. Те говорят с типично чеховски фрази („Трябва да се работи“, „Колко е хубаво да се работи“) и се занимават с типично чеховски неща: посрещат и изпращат влакове, ловят риба, спорят на незначителни теми (като на кого кучето е по-добро) или вмашичано говорят за изкуство, не спират да се оплакват от скуката и рутината, в която са затънали, и постоянно мечтаят за някакъв по-възвишен живот. По кръга за кратко време се извъртат Чехови картини. Те ту са поетични (силуетите на две жени под сянката на вишнево дърво), ту са иронично-шеговити (жена в огромна каляска бясно дърпа юздите на миниатюрно конче-играчка и крещи в екстаз: „Към Москва, към Москва!“). Целят игрови принцип, на който е

Мария Каварджикова в
„Пушката ще гръмне след антракта“,
сезон 2005/06

подчинен спектакълът, е шеговито резюмиран и демонстриран в един от скечовите. Захару Бахаров излиза на сцената с три „помощни табели“ в ръцете да дава за улеснение на зрителите указания към отделните сцени. Така че когато вдигне табела „Ч“, трябва да се разбира, че текстът е от Чехов, когато на табелата пише „Пр. Ч“ – значи текстът е провокиран от Чехов, а когато пише „Гл“ – се показва просто глупост.

Но, разбира се, в „Пушката ще гръмне след антракта“ галеч не става дума просто за „глупости“, въпреки че изобилието от нонсенси е главозамайващо. Подобно на Чехов, Стефан Москов е склонен най-безпоощаено и изобретателно да се подиграва с човешката инертност (реплики от представлението: „Не мога да разбера защо тази сутрин се събудих толкова щастлива!!!“ – „Защото си игуотка“), но не остава безчувствен към местата, в които тъкмо безпричинната меланхолия и превъзбуда са симптом на прикрити силни чувства и се превръщат в защитна поза, която предпазва човека от неизбежното му заличаване и сливане с общоприетото и нормалното. Тихият лиризмъ присъства почти в цялото представление и е поднесен главно в музиката. Тъжното пиано на Антони Дончев е еквивалентът на прочутия акустичен образ на Чеховата вишнева градина: „далечен звук, сякаш от небето, звук на скъсана струна, затихващ, печален“. Клавирните мелодии прииждат на вълни и заливат цялата „врява и безумство“, вихреца се от сцената. Всъщност мисля, че и хуморът, и меланхолията в спектакъла са израз на едно и

също желание: да се избяга на всяка цена от всичко безлично и притъпяващо въображението. Стефан Москов атакува еднообразието и скуката, като довежда хумора до крайност. Взривният комичен ефект на спектакъла се получава не толкова от съдържанието на самото комично изображение, т. е. от това, че на сцената се редят странни карикатури на хора, лишени от всякаква психологизация, а от неговото богатство и интензитет. Нищо не остава просто гротесково изкривен портрет на някакъв характер. Най-яркият пример може да бъде бравурното изпълнение на Мария Каварджикова в ролята на енергичната и надъхана графоманка Мурашкина от разказа „Драма“. Актрисата изстрелва на един дъх предълъг монолог, не спирайки да се стрелка със ситни крачки насам-натам и да бълва всякакви безумия („Между нас ще наричам тази поредица от фрази: „текст“, защото сме си близки“), които се сияят в такова количество и с такава скорост, че самата сцена се превръща в нещо повече от находчива пародия на графоманството и болните амбиции и на преген план изпъква самата природа на homo ludens.

Чехов съвсем не е чужд на чистия нонсенс – не само в едноактните комедии и фарсове, но и в „Чайка“ и „Вишнева градина“ например се срещат абсурдни реплики, нелепи реакции и най-откровени безсмислици. Но онава, което ги държи в целостта на едно завършено произведение, каквото е театралната пиеса, е, че те са фрагменти от цялостния портрет на действащите лица – мярващи се пролуки, които позволяват на читателя/

„Пушката ще гръмне след антракта“,
сезон 2005/06

Фотограф Иво Хаджимишев

зрителя да надникне в скрития живот на персонажа. Защото Чехов се интересува от протичащия живот на душата в неговата неуловимост и неумразимост. „Пушката ще гръмне след антракта“ на Стефан Москов изразява същия интерес, но по парадоксален начин. Вместо тягостни и празни разговори за смисъла на живота и из-

куството той навързва фантастични в нелепостта си скечове, вместо паузи и мълчание – лирични мелодии и мимолетни tableaux vivants, вместо психология – преувеличена игрова театрализация. Защото за театъра на Стефан Москов, ако перифразираме Нина Заречная, „общата душа на света“ е играещият човек.